

KATSAUS EU:N TUOMIOISTUIMEN PERINTÖASETUSTA KOSKEVAAN OIKEUSKÄYTÄNTÖÖN

1 Johdanto

EU:n perintöasetuksessa¹ määritetään, mihin valtioon kansainvälinen perintöasia paikantuu (kansainvälinen toimivalta), minkä valtion säännökset siihen tulevat sovellettaviksi (sovellettava laki), ja miten perintöä koskevat ratkaisut tunnustetaan ja täytäntöönpannaan valtioiden rajat ylittäen. Lisäksi siinä on säännöksiä virallisten asiakirjojen hyväksymistä ja täytäntöönpanoa koskien.² Asetuksen säännökset kuuluvat siten kansainvälisen perintöoikeuden alaan.³

Asetuksen merkittävimäksi toimivaltaa ja lainvalintaa ohjaavaksi liittymäksi valittiin perittävän viimeinen asuinpaikka. Tämä tarkoittaa, että pääsääntöisesti toimivalta (*forum*) kuolinpesän selvit-

tämiseksi ja jakamiseksi paikantuu perittävän kuolinhetkiseen asuinmaahan. Koska sama liittymä määrittää perintöön sovellettavan lain (*perintöstatuutti*), eivät perintöstatuutti ja forum pääse pääsäännön mukaan erkaantumaan toisistaan.⁴ Perittävä voi kuitenkin elinaikanaan tehdä kuolemanvaraismääräyksessään ilmoituksen, jonka nojalla perintöasiaan tulee soveltaa perittävän kansalaisuusvaltion lakia. Forumin ja perintöstatuutin välisen yhteyden palauttaminen (ja toimivallan siirtäminen perittävän kansalaisuusvaltioon) on näissä tapauksissa tehty mahdolliseksi muun muassa perillisten tekemällä oikeuspaikkasopimuksella.⁵

Perintöasetuksen soveltamisen alettua otettiin käyttöön myös eurooppalainen perintötodistus. Eurooppalaisen perintötodistuksen avulla perilliset,

¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 650/2012 sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönnotosta. Perintöasetuksen soveltaminen alkoi elokuussa 2015.

² Koska asetuksessa on kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvaa sääntelyä, sillä ei muutettu kansallisesti voima olevia perintöoikeuden aineellisia säännöksiä. Asetus ei myöskään kata vero-oikeudellisia kysymyksiä.

³ On kuitenkin huomattava, että Irlanti ja Tanska eivät sovelta asetusta, eikä asetusta ole sovellettu myöskään Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Kun kyse on em. EU-valtioista, niissä tehtyjen päätösten tunnustamiseen ja täytäntöönpanoon sovelletaan samoja säännöksiä kuin EU:n ulkopuolisiin valtioihin. Toisin sanoen, näissä oikeusjärjestelmissä annettujen ratkaisujen tunnustaminen ja täytäntöönpano eivät tapahdu perintöasetuksen, vaan kansallisten, kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten mukaisesti.

⁴ Dirk Olzen & Dirk Looschelders: *Erbrecht*. De Gruyter 2017, s. 438–440.

⁵ Ks. mahdollisuudesta toimivallan siirtämiseen asetuksen 5–7 artiklojen nojalla Markku Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja jäämistöoikeus. Talentum 2013, s. 679–683.

testamentin toimeenpanijat ja jäämistön hoitajat voivat todistaa asemansa ja valtuutensa muissa jäsenmaissa. Vaikka todistuksen käyttö ei ole pakollista, voi sen olettaa helpottavan asioiden hoitamista ja oikeuksien voimaansaattamista merkittävällä tavalla siksi, että todistuksella on jäsenvaltioissa yhtäläiset oikeusvaikutukset.⁶ Jos esimerkiksi kansainvälinen perintöasia paikantuu Suomeen ja pesänjakaja antaa asiassa jakoratkaisun, on sen nojalla yleensä haasteellista saada kirjaamisasia hoidettua mannereurooppalaisissa valtioissa. Tästä syystä jakoratkaisun tueksi kannattaa hakea eurooppalainen perintötodistus, johon tukeutuen saannon toteuttaminen muissa jäsenvaltioissa voidaan turvata.

On huomattava, että joissakin valtioissa tunnetaan edelleen myös kansalliset perintötodistukset, joiden oikeusvaikutuksissa voi olla valtiokohtaisia eroavuuksia. Nämä kansallisen oikeuden nojalla myönnettävät perintötodistukset on erotettava eurooppalaisesta perintötodistuksesta (ks. tästä lisää jakso 3).

Asetuksen soveltaminen alkoi elokuussa 2015 ja EU:n tuomioistuin on antanut asetuksesta ennakkoratkaisuja, joita käydään tässä kirjoituksessa läpi. Ennakkoratkaisupyynnöistä kaksi on peräisin Saksasta ja yksi Puolasta.⁷ Tarkoituksenani on pohtia, mikä yleisempi merkitys ratkaisuilla on asetuksen soveltamisen näkökulmasta.⁸

2 Kubička (asia C-218/16)

Perintöasetus antaa perittäville mahdollisuuden lakiviittauksen tekemiseen. Toisin sanoen, perittävä voi halutessaan valita perintöönsä sovellettavaksi kansalaisuusvaltionsa lain. Koska asetuksen keskeinen (toimivaltaa ja lainvalintaa koskeva) liittymä on kytketty perittävän asumiseen, tulee lakiviittaus useimmiten tehtäväksi tapauksissa, joissa henkilö asuu eri valtiossa kuin kansalaisuusvaltiossaan. Lakiviittaus kattaa kaikki perimyksen yksityisoikeudelliset näkökohdat.

Asiassa Kubička oli kyse tilanteesta, jossa perittävä (AK) halusi käyttää oikeuttaan lakiviittauksen tekemiseen. AK oli Puolan kansalainen ja hän asui vakituisesti miehensä ja alaikäisten lastensa kanssa Saksassa, AK:n ja hänen miehensä yhdessä omistamassa talossa. AK otti yhteyttä Puolassa työskentelevään notaariin, koska hän halusi tehdä perintöänsä koskevan lakiviittauksen kansalaisuusvaltionsa lakiin. AK halusi laadittavaksi testamentin, jossa olisi lakiviittauksen lisäksi määräys, jonka mukaan Saksassa sijaitsevan talon puoliosuus siirtyisi AK:n puolisolle Puolan jäämistöoikeuden tuntemana esineoikeudellisena legaattina (*legatum per vindicationem*). Muun omaisuuden perittävä halusi jakautuvan kansalaisuusvaltionsa lakimääräisten perimyssäännösten mukaisesti.

Puolan oikeuden nojalla AK:n valitsema testamentimääräys oikeuttaa legataarin saamaan omai-

⁶ Asetuksen perustelukappaleen kohdassa 71 todetaan: ”Todistuksen ei olisi itsessään oltava täytäntöönpanoasiakirja, mutta sen olisi oltava todistusvoimainen, ja sen olisi katsottava osoittavan todenmukaisesti perimyksen sovellettavan lain tai muun tiettyihin seikkoihin sovellettavan lain mukaisesti vahvistetut seikat, kuten kuolemanvaraismääräysten aineellinen pätevyys.”

⁷ Kysymys Euroopan unionin oikeuden tulkinnasta saattaa käsiteltävänä olevan asian ratkaisemisen kannalta osoittautua sillä tavoin epäselväksi, että asiassa on pyydetty ennakkoratkaisua Euroopan unionin tuomioistuimelta. EU:n tuomioistuimella on toimivalta antaa ennakkoratkaisu perussopimusten tulkinnasta tai unionin toimielimen antaman säädöksen pätevydestä ja tulkinnasta. Ennakkoratkaisu sitoo sitä pyytäneitä tuomioistuinta, jonka tulee noudattaa ratkaisua asiassa, jossa ennakkoratkaisua on pyydetty. Ks. korkeimman oikeuden ennakkoratkaisupyynnöistä verkko-osoite: korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/ennakkoratkaisupyynnöseteuroopanunionintuomioistuimellehtml (käyty 12/2018). Myös Lainlaatijan EU-opas, jakso 1.6. Opas on saatavilla verkko-osoitteessa: eu-opas.finlex.fi/1-eu-oikeus-osana-suomen-oikeusjarjestysta/1-6/ (käyty 12/2018).

⁸ Tarkoituksena ei ole siten tässä yhteydessä avata kansainvälisen yksityisoikeuden dottriinia tai perintöasetuksen sääntelyä yleisesti vaan niiltä osin viitataan muualla esitettyyn.

suuden itselleen perittävän kuollessa. Notaari piti kuitenkin ongelmallisena sitä, että mainittu esineoikeudellinen legaatti on tuntematon perittävän asuinmaassa, jossa myös jälkisaädöksen kohteena oleva omaisuus sijaitsi. Saksassa legaatti on luonteeltaan velvoiteoikeudellinen (*legatum per damnationem, Damnationslegat*). Tämä tarkoittaa, että omaisuus siirtyy perittävän kuollessa ensin perillisille (tässä tapauksessa lapsille), joilla on velvollisuus siirtää omaisuus legaatinsaajalle.⁹ AK halusi poistaa mahdolliset hallinnolliset vaikeudet, mitä Saksan oikeuden tuntemasta legaattimääräyksestä olisi seurannut esimerkiksi alaikäisten lasten edustamisen suhteen. Lisäksi AK halusi vähentää perintöomaisuuden hallinnoinnista ja omaisuuden siirroista aiheutuvia kustannuksia.

Aineellisten säännösten eroavuuksien nojalla notaari kieltäytyi laatimasta testamenttia AK:n pyytämässä muodossa. Hän perusteli päätöstään muun muassa sillä, että erityisjälkisaädöksellä ei voida luoda sellaisia omaisuuteen kohdistuvia oikeuksia, joita testamentatun omaisuuden sijaintivaltion laki (*lex rei sitae*)¹⁰ ei tunne (ks. tästä asetus 1 art., 2-kohta, k-alakohta). AK valitti puolalaisen tuomioistuimeen, joka teki ennakkoratkaisupyynnön EU:n tuomioistuimeen.

EU:n tuomioistuin lähti perusteluissaan liikkeelle siitä, että asetuksen ensimmäisessä artiklassa luetellaan sen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät asiat. Näiden joukossa on ”esineoikeuksien luonne” ja ”kiinteään tai irtaimen omaisuuteen liittyvien oikeuksien kirjaaminen rekisteriin, kirjaamisen

oikeudelliset edellytykset mukaan luettuina, ja tällaisten oikeuksien rekisteriin kirjaamisen tai kirjaamatta jättämisen vaikutukset.” Asetuksen 31 artikla koskee puolestaan *esineoikeuksien muuntamista* tilanteissa, joissa perillinen vetoaa esineoikeuteen, joka hänellä on perintöstatuutin nojalla, mutta jota ei tunneta esineen sijaintivaltiossa. Näissä tilanteissa perintöstatuutin mukainen oikeus ei jää vaikutuksettomaksi vaan esineoikeus tulee muuntaa sitä lähimmin vastaavaksi kansallisen oikeuden instituutioksi.¹¹

EU:n tuomioistuin kuitenkin painotti, että AK:n tavoitteleman testamentin seurauksena oli *omistus-oikeuden* siirtäminen legaatinsaajalle, ja omistus-oikeus on Saksan oikeudenkin tuntema esineoikeus. Legaatti-instituutioiden eroavuus koskettaa siten esineoikeuden *siirtämisen tapaa*, eikä kyse ole esineoikeuksien eroista ja sitä myöten esineoikeuksien muuntamisen tarpeesta. Tässä suhteessa tulee huomioida myös asetuksen johdanto-osan perustelu kohta 15, jossa todetaan: ”*Tässä asetuksessa olisi sallittava kiinteään tai irtaimen omaisuuteen liittyvän oikeuden syntyminen tai siirtyminen perimyksen kautta perimykseen sovellettavan lain mukaisesti*. Sen ei kuitenkaan olisi vaikutettava joidenkin jäsenvaltioiden kansallisessa lainsäädännössä tunnettuihin määrältään rajoitetuihin esineoikeuksiin (*numerus clausus*). Jäsenvaltiolta ei olisi edellytettävä, että se tunnustaa kyseisessä jäsenvaltiossa sijaitsevaa omaisuutta koskevan esineoikeuden, jos kyseistä esineoikeutta ei tunneta sen oikeudessa.” EU:n tuomioistuin päätyikin rat-

⁹ Ks. Saksan siviilikodifikaation (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB, myöhemmin *siviilikodifikaatio*) 1939 §, joka löytyy esimerkiksi verkko-osoitteesta www.gesetze-im-internet.de (käyty 12/2018). Myös *Olzen – Looschelders* 2017 s. 92–95 sekä *Peter Kaiser: Definition of Succession*. Teoksessa S. Bariatti – I. Viarengo – F. Villata: *Towards the Entry into Force of the Succession Regulation: Building Future Uniformity upon Past Divergencies*. University of Milan 2016 s. 9–12, s. 10: “Under German law, a legacy (bequest) does not confer a right *in rem*. Instead, the bequest only has effect *in personam*, in other words, under the law of obligations. This is to say that the whole estate, including the objects of the bequest, is transferred to the heir or heirs. The legatee does not ‘succeed’ the deceased in the property of the asset concerned; the legatee receives it from the heir by virtue of a contract. This is because the heir is obliged to transfer ownership of the object of the bequest or assign it to the legatee.”

¹⁰ Ks. *lex rei sitae* -säännöstä tarkemmin esim. *Tuulikki Mikkola: Yhteisomistus*. Alma Talent 2017 s. 174, viitteineen.

¹¹ Ks. tästä esim. Euroopan oikeusportaalien verkkosivut osoitteessa e-justice.europa.eu/content_adapting_rights_in_re-486-fi.do (käyty 12/2018), jonne tällä hetkellä kootaan esineoikeuksien muuntamista koskevaa kansallista lainsäädäntöä. Ne julkaistaan tietosivuna asianomaisen maan lipun alla. Joidenkin valtioiden osalta tiedot ovat jo luettavissa.

kaisuun, jonka mukaan perittävällä on oikeus valita testamentissaan esineoikeuden siirtotapa niissä rajoissa, jotka asetus mahdollistaa. Jäämistöomaisuuden saantotavat voivat olla eri perintöstatuuttien nojalla erilaiset, eikä asetus tee näitä materiaalisen oikeuden eroja vaikutuksettomiksi. AK:lla oli siten oikeus saada testamenttiinsa kirjatuksi haluamansa ehdot ja näin käyttää jäämistösuunnittelussa hyväkseen lakiviittauksen oikeusvaikutukset.

Suomessa sijaitsevan omaisuuden näkökulmasta ratkaisu tarkoittaa, että perillisen, jonka saanto perustuu Suomen oikeudelle tuntemattomaan jäämistöoikeudelliseen instituutioon, tulee saada omistusoikeutensa tunnustetuksi ja voimaansaatetuksi täällä. Sama sääntö koskee luonnollisesti muitakin oikeuksia kuin omistusoikeutta, mutta jos saannon kohteena oleva esineoikeus on Suomen oikeudelle tuntematon, tulee esineoikeus muuntaa meillä sen lähimmäksi kansalliseksi vastineeksi.¹² Saanto voidaan kansainvälisessä perimysasiassa osoittaa ja toteuttaa viime kädessä eurooppalaisen perintödistuksen nojalla.

3 Oberle (asia C-20/17)

Perintötodistus ei käsitteenä ole eurooppalaisittain mikään uusi instituutio. Useissa mannereurooppalaisissa maissa todistukset ovat olleet jo pitkään käytössä kansallisen lainsäädännön nojalla (esim. Saksan oikeuden tuntema *Erbschein*). Todistuksilla voi olla osin erilaisia funktioita eri valtioissa ja niiden sisällössä (kuin myös muodossa) voi olla järjestelmäkohtaisia eroavuuksia.¹³ Kansalliset perintötodistukset ovat voimassa lähtökohtaisesti vain todistuksen antaneessa oikeusjärjestelmässä,

eikä niillä ole automaattisesti valtiorajan ylittävää tehokkuutta. Perintöasetuksella luotu eurooppalainen perintötodistus on sen sijaan tehokas muissa EU-valtioissa ja siksi sen käytön voi olettaa helpottavan asioiden hoitamista ja oikeuksien voimaansaatamista kansainvälisissä tilanteissa merkittävällä tavalla. Asetuksen soveltamisen alettua on kuitenkin syntynyt ongelmia, jotka ovat koskeneet kansallisten perintötodistusten ja eurooppalaisen perintötodistuksen välistä suhdetta.

Asiassa Oberle perittävä oli ollut Ranskan kansalainen ja hänen viimeinen asuinmaansa oli ollut Ranska. Jäämistöomaisuutta sijaitsi asuinvaltion lisäksi myös Saksassa. Perittävä ei ollut tehnyt testamenttia. Perittävällä oli kaksi poikaa. Hänen puolisonsa oli kuollut jo aikaisemmin. Toinen pojista (VO) pyysi Ranskassa kansallista perintötodistusta ja myös sai sen. Todistus vahvisti veljesten puoliosuudet isän jäämistöön. Tämän jälkeen VO haki Saksassa kansallista perintötodistusta koskien siellä sijaitsevaa jäämistöomaisuutta. Hän pyysi, että todistukseen tehtäisiin merkintä siitä, että Ranskan perimylain nojalla VO ja hänen veljensä perivät tämän jäämistöomaisuuden puoliksi. Saksalainen tuomioistuin ei kuitenkaan katsonut omaavansa asiassa toimivaltaa. Perusteena oli, että kansallisten perintötodistusta koskevien toimivaltasäännösten soveltaminen rikkoi perintöasetuksen 4 artiklaa, jonka mukaan perittävän viimeisen asuinpaikan tuomioistuimen tulee ratkaista perimysasia kokonaisuudessaan. VO valitti tästä päätöksestä ja asia eteni ennakkoratkaisupyynnönä EU:n tuomioistuimeen.

EU:n tuomioistuin totesi, että rajat ylittävässä perintöasiassa asetuksen pääsääntönä on perintö-

¹² Ks. esineoikeuksien muuntamisesta esim. trust-instituution näkökulmasta *Tuulikki Mikkola*: KHO ja trust-edunsaaja. *Liikejuridiikka* 2/2018 s. 78–93, s. 85, viitteinen.

¹³ Ks. esimerkiksi *Jens Kleinschmidt*: Optionales Erbrecht: Das Europäische Nachlasszeugnis als Herausforderung an das Kollisionsrecht. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* 77/2013 s. 723–785, s. 725 ja *Mariusz Zolucki*: New Revolutionary European Regulation on Succession Matters. *Revista de Derecho Civil* 1/2016 s. 165–176, s. 174. Valtiokohtaisia eroja on myös sen suhteen, kenellä on toimivalta kansallisten perintötodistusten antamiseen. Alankomaissa tätä koskeva toimivalta on notaarilla, Saksassa puolestaan tuomioistuimella. Saksan kansallisista perintötodistuksista ks. *Dirk Olzen – Dirk Looschelders*: *Erbrecht De Gruyter* 2017 s. 284–294. Saksan oikeudessa perintötodistusta koskevat säännökset ovat siviilikodifikaation 2353–2370 §:issä. Ks. BGB:stä alaviite 9.

asian yhtenäisyys toimivallan ja sovellettavan lain näkökulmasta ja siksi perintötodistuksen antamista koskeva toimivalta paikantuu asetuksen mukaisesti perittävän viimeiseen asuinpaikkaan. Tarkoituksena on pyrkiä välttämään sellaisten tilanteiden syntyminen, joissa perimys pirstoutuisi toimivallan osalta ja joissa kahden tai useamman valtion viranomaiset katsoisivat olevansa asiassa toimivaltaisaa. Ratkaisu tarkoittaa, että perimystilanteen kansainvälinen luonne vie muilta paitsi asetuksen nojalla toimivaltaiselta valtiolta mahdollisuuden perintötodistusten antamiseen.

Kansallisten perintötodistusten funktiot kytkeytyvät yleensä pesänselvittämisen helpottamiseen, vaihdannan intressien suojaamiseen sekä perimys-oikeuden osoittamiseen. Lähin Suomen oikeuden mukainen vastine on maistraatissa vahvistettava perukirjan osakasluettelo.¹⁴ Asiassa Oberle annetulla ratkaisulla on käsittäkseni myös se seuraamus, että jos kyse on kansainvälisestä perimyksestä, jossa toimivalta paikantuu asetuksen perusteella Suomen ulkopuolelle, ei Suomessa voisi enää vahvistaa perukirjan osakasluettelo.

4 Mahnkopf (asia C-558/16)

Kaikissa kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvissa asioissa luonnehtimisella, eli asian tyyppitelemisellä, on oleellinen merkitys. Perintöasetuksen soveltamisen edellytyksenä on, että asia kuuluu sen soveltamisalaan.

Asetus kattaa kaikenlaisen omaisuuden, oikeuksien ja velvollisuuksien siirtymisen perittävän kuoleman johdosta (1 art.), joten asia, joka ei koske perimystä, ei myöskään kuulu sen soveltamisalaan. Asetuksen 23.2 artiklassa on luetteloitu perintöstatuutin nojalla ratkaistavia kysymyksiä, mutta luettelo ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi.¹⁵ Aviovarallisuus-suhteet on rajattu asetuksen soveltamisalasta pois.¹⁶ Rajanveto aviovarallisuussuhteiden ja perimyksen välillä ei ole kuitenkaan aina selvä. Jos perittävä on kuollessaan avioliitossa (tai on eronnut mutta aviovarallisuusjärjestelmä on purkamatta), raja on kuitenkin välttämättä piirrettävä, koska aviovarallisuussuhteisiin ja perimyksen sovellettavat lait määräytyvät eri säädösten nojalla ja niihin voi lainvalinnan seurauksena tulla sovellettavaksi eri valtioiden lait. Jos sekä aviovarallisuussuhteisiin että perimyksen tulee sovellettavaksi Suomen oikeus, ei rajanvetoa koskevia ongelmia synny, mutta asia monimutkaistuu esimerkiksi tilanteessa, jossa vieraan valtion oikeus tulee sovellettavaksi joko aviovarallisuussuhteisiin tai perimyksen. Se, miten jälkeen elävän puolison asema jäsentyy suhteessa perittävän lakimääräisiin perillisiin ja muihin jäämistöintressentteihin, on kysymys, johon on eri järjestelmissä vastattu eri tavoin (ks. myöhemmin jakso 5).¹⁷ Erilaiset lainsäädännölliset ratkaisut voivat luoda haasteita luonnehtimisen ja sitä myöten myös perintöasetuksen soveltamisalan täsmentämisen näkökulmasta.

Asian Mahnkoph tausta oli se, että sekä perittävä että hänen puolisonsa olivat Saksan kansalaisia.

¹⁴ Ks. osakasluettelon vahvistamisesta ja sen oikeudellisesta merkityksestä A. Aarnio – U. Kangas – P. Puronen – T. Råbi-nä: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. Helsinki 2016 s. 239–251.

¹⁵ *Helin* 2013 s. 668–669.

¹⁶ Tässä suhteessa on huomioitava, että sekä aviovarallisuusasetus (asetus (EU) 1103/2016 tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla aviovarallisuussuhteita koskevista asioista) että parisuhdevarallisuusasetus (asetus (EU) 1104/2016 tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla rekisteröityjen parisuhteiden varallisuus-oikeudellisia vaikutuksia koskevista asioista) tulevat voimaan (ja niiden soveltaminen alkaa) 29. tammikuuta 2019. Ks. asetuksista tarkemmin HE 190/2018, hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälisten parien varallisuussuhteita koskevien neuvoston asetusten soveltamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

¹⁷ *Walter Pintens*: Die Europäisierung des Erbrechts. Zeitschrift für Europäisches privatrecht 2001, s. 628–648, erityisesti s. 629–635.

Heidän asuinmaansa oli Saksa. Puolisoilla oli yhteinen lapsi. Perittävä ei ollut tehnyt mitään kuolemanvaraimääräystä. Jäämistöomaisuutta oli Saksan lisäksi Ruotsissa. Leski katsoi, että Saksan lain mukaisesti hänelle kuului puolisuus jäämistöstä. Asiassa oli keskeisellä sijalla kysymys siitä, miten ja millä perusteella lesken oikeus jäämistöön määräytyi. Siviilikodifikaation 1931 §:n perusteella tilanteessa, jossa perittävältä jää ensisijaisia perillisiä (jälkeläisiä), lesken perimysoikeus on neljäsosa. Lisäksi, jos aviopari ei ole avioehtosopimuksessa poikennut lakisääteisestä, aviovarallisuussuhteita koskevasta oletusjärjestelmästä eli omaisuuden lisäyksen yhteisyyden järjestelmästä (*Zugewinn-gemeinschaft*),¹⁸ korotetaan lesken perintöosaa vielä yhdellä neljäsosalla (siviilikodifikaation 1371 §). Kyse on kiinteämääräisestä, eloonjääneen puolison perintöosuuden korottamisesta. Korotus tehdään ainoastaan, jos avioliitto purkautuu puolison kuolemaan.¹⁹

Leski haki kansallista perintötodistusta Saksassa ja se myös hänelle myönnettiin. Todistukseen kirjattiin lesken oikeus puolisuusuteen perittävän jäämistöstä. Saattaakseen oikeutensa voimaan Ruot-

sisssa, leski haki myös eurooppalaista perintötodistusta Saksassa. Hänen hakemuksensa kuitenkin hylättiin sillä perusteella, että lesken oikeus perustui osin aviovarallisuussuhteita koskeviin säännöksiin, eivätkä aviovarallisuussuhteet kuulu asetuksen soveltamisalaan. Leski ei tyytynyt tähän ratkaisuun vaan asia eteni valitustuomioistuimeen, joka pyysi ennakkoratkaisua EU:n tuomioistuimelta.²⁰

Perusteluidensa alussa EU:n tuomioistuin viittaa tapaan, jolla unionin oikeuden säännöksiä tulee tulkita. Jos säännöksessä ei ole viittausta jäsenvaltioiden oikeuteen, tulee säännöksiä tulkita ja soveltaa yhtenäisesti. Tässä tulee ottaa huomioon säännöksen sanamuodon lisäksi asiayhteys ja säädöksen päämäärät, joista perintöasetuksen näkökulmasta yhtenä tärkeimmistä on tavoite poistaa vapaata liikkuvuutta haittaavat esteet niiden henkilöiden osalta, jotka haluavat valvoa rajat ylittävään perimyseen perustuvia oikeuksiaan.

Perusteluissa viitataan julkisasiamiehen ratkaisuehdotukseen, jossa tämä oli katsonut, että Saksan siviilikodifikaation 1371 §:n perusteella määritetään lesken oikeus jäämistöön kuuluvaan omaisuuteen. Kysymys ei siten ole osituksesta vaan lesken perin-

¹⁸ Omaisuuden lisäyksen yhteisyyden järjestelmässä huomioidaan avioliiton aikana ansaittu tai saatu omaisuus. Näin ollen ennen avioitumista hankittu tai saatu omaisuus on järjestelmän ulkopuolista omaisuutta, samoin kuin avioeron jälkeen saatu omaisuus. Kyse on velvoiteoikeudellisesta tasaamisesta, eikä järjestelmässä muodostu yhteistä pesää puolisoitten omaisuuteen. Järjestelmästä säädetään siviilikodifikaation 1363–1390 §:issä. Ks. tarkemmin *Horst Tschernitschek: Familienrecht: Studienbuch*. De Gruyter 1999, s. 86–88.

¹⁹ Ks. Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus asiassa (curia.europa.eu) (käyty 12/2018), kohta 48: ”Toisinaan todetaan lisäksi, että kun ei ole tarpeen osoittaa, että omaisuus on tosiasiaa lisääntynyt, se, että eloonjääneelle puolisolle myönnetään lisää yksi neljäsosa jäämistöstä, on ikään kuin erityinen ”palkinto” avioliitoille, jotka eivät ole purkautuneet puolisoitten eläessä. On nimittäin muistettava, että yksi neljäsosa lankeaa eloonjääneelle puolisolle silloinkin, kun tällaista omaisuuden tuottoa ylipäänsä ei ole. Se lasketaan nimittäin murto-osana jäämistöstä, ei siis murto-osana toisen puolison omaisuuden kasvusta. Eloonjäänyt puoliso voi siten BGB:n 1371 §:n 1 momentin perusteella saada enemmän kuin hänelle kuuluisi omaisuuden tuoton matemaattisen hyvittämisen perusteella. Ei voida kuitenkaan sulkea pois myöskään vastakkaista tilannetta, jossa omaisuuden tuoton muutoksen matemaattinen hyvittäminen olisi eloonjääneelle puolisolle hyödyllisempää.”

²⁰ Ennakkoratkaisupyynnössään tuomioistuin totesi, että oikeuskirjallisuudessa lesken BGB 1371 §:n mukaisen oikeuden luonnehdinnasta ei ole saavutettu yksimielisyyttä. Oikeuskirjallisuudessa säännös esitellään yleensä lisäyksen yhteisyyden järjestelmän toteuttamisen eräänä erityistilanteena, mikä osaltaan puoltaa sen aviovarallisuusoikeudellista luonnetta. Näin esim. *Tschernitschek* 1999 s. 113–116. Kansallisessa oikeuskäytännössä säännös on luonnehdittu aviovarallisuusoikeudelliseksi, josta ks. BGH 13.5.2015, NJW 2015, 2185. Perintöasetuksen soveltamisalan näkökulmasta säännöksen aviovarallisuusoikeudellista luonnehtimista puolustaa esim. *Anna Reis: Succession and Family Law*. Teoksessa S. Bariatti – I. Viarengo – F. Villata: *Towards the Entry into Force of the Succession Regulation: Building Future Uniformity upon Past Divergencies*. University of Milan 2016, s. 13–58, s. 46. Vrt. kuitenkin *M. Margoiski: Anmerkung zum Vorlagebeschluss des Kammergerichts an den EuGH vom 25. Oktober 2016*, *Mahnkopf. Zeitschrift für Erbrecht und Vermögensnachfolge* 4/2017, s. 212–213.

töösän määrittämisestä. EU-tuomioistuimien katsoikin, että säännöksen voi katsoa koskevan pääasiallisesti perimystä ensin kuolleen puolison jälkeen, ja kuuluvan siten perintöasetuksen soveltamisalaan. Tämän tulkinnan nojalla lesken perintöosuutta koskevat täydelliset tiedot voitiin sisällyttää perintötodistukseen hänen pyytämällään tavalla. Muu tulkinta haittaisi EU-tuomioistuimen mukaan euroopalaisella perintötodistuksella ja perintöasetuksella tavoiteltavien päämäärien saavuttamista.

Perintöasetuksen soveltamisalaan luetaan siten sellainen kansallinen lainsäädäntöratkaisu, joka vastaa Saksan siviilikodifikaation 1371 §:ssä säädettyä tapaa korottaa automaattisesti lesken perintöosaa, vaikka korotus palautuisi aviovarallisuussuhteiden järjestämisen tapaan.

Se, mitä ratkaisusta käsittääkseni seuraa, voi kuvata yksinkertaistetulla esimerkillä:

Suomalainen A ja saksalainen B ovat naimisisa, ja he ovat asuneet kymmenen vuotta Suomessa. Perheeseen kuuluu myös A:n ja B:n yhteinen lapsi. B on tehnyt testamentissa perintöasetuksen mukaisen lakiviittauksen Saksan lakiin. Aviovarallisuussuhteisiinsa sovellettavasta laista puoliset eivät ole tehneet lakiviittausta. Avioliitto päättyy B:n kuolemaan. B:n varallisuus on 400 000 € ja A:n 100 000 €. Oletetaan lisäksi, että tapauksessa ositukseen sovelletaan avioliittolain säännöksiä (AL 129 §). Koska B:n tekemän lakiviittauksen perusteella perimyksen sovellettava laki on Saksan laki, eriytyvät aviovarallisuus- ja perintöstatuutti tapauksessa toisistaan.

Koska puolisoilla ei ole avio-oikeuden poistavaa avioehtosopimusta, tulee tehtäväksi ositus. A:n ja B:n yhteenlasketun omaisuuden säästö on 500 000 € ja avio-osien suuruudet 250 000 €. A:n tasinko on siten 150 000 €. B:n jäämistön suuruus on täten 250 000 €. Sen jakamiseen tulevat sovellettavaksi

sekä Saksan siviilikodifikaation 1371 § että 1931 §, josta seuraa, että leski saa puolet jäämistöstä, tässä tapauksessa 125 000 €. Ennakkoratkaisun Mahnkopf nojalla siviilikodifikaation 1371 § on näet luonnehdittavissa perintöoikeudelliseksi instituutioksi, johon sovelletaan perintöstatuuttia. Tässä esimerkissä leski saisi siten osituksen ja perinnönjaon seurauksena yhteensä 275 000 €.²¹

Huomaa myös, että vaikka perintöön sovelletaan Saksan lakia, voisi leskelle tietyissä olosuhteissa antaa lisäksi oikeuden PK 3 luvun vähimmäissuojaan suoraan (välittömästi) sovellettavana säännöksenä perintöasetuksen 30 artiklan nojalla.²²

Sen sijaan, jos kyse olisi ollut Saksan oikeuden ”sisäisestä tilanteesta”, jossa puoliset olisivat olleet saksalaisia, he olisivat asuneet aina Saksassa ja puolisoitten kaikki omaisuuskin olisi sijainnut Saksassa, olisi tällöin sovellettu siviilikodifikaation 1931 § ja 1371 §, joiden nojalla leski olisi saanut puolet jäämistöstä, eikä mitään erillistä ositustoimitusta olisi tehty. Lesken puolisuus jäämistöön olisi siten ollut 200 000 €.

5 Johtopäätökset

EU:n tuomioistuimen perintöasetusta koskevat ennakkoratkaisut osoittavat, miten tärkeällä sijalla asioiden luonnehtiminen rajat ylittävissä oikeussuhteissa on. Lainsoveltaja voi joutua tekemään rajanvedon esimerkiksi esineoikeuden ja perimyksen välille (asia Kubicka) tai aviovarallisuus-oikeuksien ja perimyksen välille (asia Mahnkopf). Ennakkoratkaisuissa painotetaan myös perintöasioiden yhtenäisyyttä ja sitä, että pirstoutuminen toimivalan osalta tulee asetuksen soveltamisen puitteissa estää. Pirstoutumisesta voisi seurata keskenään ristiriidassa olevia ratkaisuja, ja tämä puolestaan vesittäisi asetuksen tarkoitusta lisätä jäämistöasi-

²¹ Jos asiasta (luonnehtimisesta) ei olisi tätä EU-tuomioistuimen ennakkoratkaisua, olisin luonnehtinut BGB 1371 §:n aviovarallisuus-oikeudelliseksi instituutioksi ja päätynt esimerkkitalanteessa ratkaisuun, jossa ositukseen sovellettava laki ja siinä tehtävä ratkaisu estäisivät sen, että lesken perintöosuutta lisättäisiin BGB 1371 §:n nojalla. Olisin tehnyt osituksen suomalaisten säännösten mukaisesti ja tämän jälkeen soveltanut perimyksen BGB 1931 §:ää, jonka nojalla lesken perimysoikeus olisi kohdistunut jäämistön neljäsosaan.

²² Ks. lisää *Helin* 2013 s. 670–671.

oiden selkeyttä ja annettavien ratkaisujen ennakoitavuutta. Asetuksella on tavoiteltu sitä, että perillisten ja testamentinsaajien sekä muiden perittävälle läheisten henkilöiden sekä perimykseen liittyvien velkojien oikeuksien toteutuminen on taattava tehokkaasti Euroopan oikeusalueella. Tavoitteen toteuttamisen näkökulmasta eurooppalainen perintötodistus on tärkeässä asemassa. Eurooppalaisittain legitiiminä dokumenttina se helpottaa oleellisesti rajat ylittävien asioiden hoitamista ja loppuunsaattamista.

Asiassa Mahnkoph annetun ennakkoratkaisun ja sen perusteluiden ymmärtämiseksi on hahmotettava, että eri valtioissa lesken oikeusasema hänen puolisonsa kuoleman jälkeen on säännelty eri tavoin. Toisissa oikeusjärjestelmissä lesken suojaaminen on toteutettu perintöoikeudellisten ja toisissa aviovarallisuus oikeudellisten instituutioiden kautta. Toisaalta oikeusjärjestelmät eivät yleensä anna leskelle oikeuksia vain näistä toisen kautta vaan molempien oikeudenalojen säännöksiä yhdistellen. Järjestelmissä on erilaisten ratkaisujen avulla etsitty sopiva balanssi lesken ja muiden jäämistöntressenttien välille. Jos avioliitto on ollut kansainvälinen, voivat lainvalintasäännöt johtaa siihen, että aviovarallisuussuhteisiin ja perimykseen tule-

vat sovellettavaksi eri maiden lait. Tästä seuraa yleensä balanssin rikkoutuminen ja lakien yhteensovittamisesta voi koitua monenlaisia haasteita ja epätasapainoa jäämistöntressenttien oikeuksissa. Lopputulos voi olla epäoikeudenmukainen kaikkien asiaan liittyvien oikeusjärjestelmien näkökulmasta arvioituna.

Ongelmien poistossa auttaa osaltaan se, että aviovarallisuusasetuksen soveltaminen alkaa tammiin loppupuolella 2019. Asetus ei kuitenkaan takaa sitä, että aviovarallisuusstatuutiksi määräytyisi kaikissa tapauksissa sama laki kuin perintöstatuutiksi. Sovellettavien lakien erkaantuminen voi tapahtua erityisesti tilanteissa, joissa aviopuolisot ovat asuneet useammassa valtiossa avioliittonsa aikana. Perintöasetuksen nojalla perimykseen sovellettava statuutti on muuttuva (muuttuu asuinpaikan muuttuessa), kun taas aviovarallisuusasetuksen lainvalintaa ohjaa statuutin muuttumattomuus.²³ Ongelma korostaa sen ennakkollisen hahmottamisen tärkeyttä ja siihen varautumista erityisesti lakiviitauksen avulla.²⁴

Tuulikki Mikkola

²³ HE 190/2018, jakso 2.5.1. Lisäksi *Markku Helin – Outi Kempainen*: Kansainvälisten parien varallisuussuhteita koskevat neuvoston asetukset Arviomuistio asetuksia täydentävästä kansallisesta sääntelystä. Oikeusministeriö 2018 s. 26, jossa kirjoittajat selostavat sitä, miten statuutin muuttumattomuudesta on mahdollista poiketa oikeusviranomaisen määräyksellä. Sääntelyä koskeviin yksityiskohtiin ei ole mahdollista perehtyä tässä yhteydessä tarkemmin.

²⁴ *Helin – Kempainen* 2018 s. 25: “Asetuksen 22 artiklassa on osoitettu ne vaihtoehdot, jotka puolisoilla tai tulevilla puolisoilla on käytettävissä lainvalintasopimusta tehtäessä. Sen mukaan he voivat valita sovellettavaksi joko sen valtion lain, jossa molemmilla tai toisella heistä on asuinpaikka sopimuksen tekohetkellä, tai sen valtion lain, jonka kansalainen jompikumpi heistä on sopimuksen tekohetkellä.”